

BOMBES SOBRE GIRONA

La defensa passiva
a la Guerra Civil: barricades,
trinxeres i refugis antiaeris

▲ Bombardeig del dia 20 d'abril de 1938 sobre la part meridional de Girona. FOTOGRAFIA: Ufficio Storico dell'Aeronautica Militare, Roma. Cedida per Diari de Girona.

«... Senties el xiulet de les bombes i sabies que estaven caient, però no on. Ens vàrem amagar darrere unes fustes, enganxats a la paret mestra de la casa, i vàrem sentir algú que des de fora va cridar: «Aquesta cau al mig del carrer!». Però no, aquella va caure a casa. Es va esfondrar tota, menys la paret on estàvem tots amagats.»

Records d'Enriqueta Baulida i Soler.
La casa era el núm. 64 del carrer de la Rutlla.

«... Oías el silbido de las bombas y sabías que estaban cayendo, pero no dónde. Nos escondimos detrás de unas maderas, pegados a la pared maestra de la casa, y escuchamos a alguien gritar desde fuera: «¡Esta cae en medio de la calle!». Pero no, aquella cayó en casa. Se hundió toda, menos la pared en la que habíamos estado todos escondidos.»

Recuerdos de Enriqueta Baulida Soler.
La casa era el núm. 64 de la calle de la Rutlla.

«...You heard the whistle of the bombs and you knew they were falling but you didn't know where. We went and sheltered behind some boards leaning up against the supporting wall of the house, and we heard somebody outside shouting: «This one's falling in the middle of the street!». But it didn't, it fell on our house. The whole house just collapsed, except the wall where we had taken shelter.»

Reminiscences of Enriqueta Baulida i Soler.
The house was No. 64, Carrer de la Rutlla.

«...Tu entendais le sifflement des bombes et tu savais qu'elles tombaient, mais pas où. Nous nous étions cachés derrière des planches, agrippés au mur porteur de la maison, et nous avons entendu quelqu'un crier, à l'extérieur de la maison : " Celle-là, elle tombe au milieu de la rue ! ". Mais non, elle est tombée sur la maison. Tout s'est écroulé, sauf le mur où nous nous étions réfugiés.»

Reminiscences of Enriqueta Baulida i Soler.
La maison était le numéro 64 de la rue de la Rutlla.

Visita virtual per les sales del refugi

Més informació i activitats a: MHG

DOCUMENTACIÓ

Jaume Prat i Jordi Pericot

DISSENY

AMB LA COL-LABORACIÓ DE

memorial democràtic

Generalitat de Catalunya

Diputació de Girona

MUSEU D'HISTÒRIA DE GIRONA

Carrer de la Força, 27 · 17004 Girona · T. 972 222 229
museuhistoria@ajgirona.cat · www.girona.cat/museuhistoria

@Gironamuseus

facebook.com/gironamuseus

La Guerra Civil (1936-1939)

En el context d'una greu crispació social i una radicalització política marcada, el dia 17 de juliol de 1936 les tropes colonials del Marroc es revoltaren contra el legítim Govern de la República. L'endemà, dia 18 de juliol, el general Francisco Franco proclamà per ràdio, des de Tenerife, l'estat de guerra i la rebel·lió es va escampar a nombrosos cossos de l'Exèrcit de tota la Península. L'objectiu dels militars revoltats era que el cop d'estat durés tres o quatre dies, però el fet que només triomfessin de manera parcial a la Península fou el detonant que provocà l'esclat de la Guerra Civil i de tot allò que vingué a continuació fins a la seva fi, l'1 d'abril de 1939. Durant aquests tres anys, tant al camp de batalla com en la indefensa rereguarda, la violència fou la gran protagonista.

La Guerra Civil (1936-1939)

El 17 de julio de 1936, en un contexto de grave crispación social y marcada radicalización política, las tropas coloniales de Marruecos se sublevaron contra el legítimo Gobierno de la República. Al día siguiente, 18 de julio, el general Francisco Franco proclamó por radio, desde Tenerife, el estado de guerra y la rebelión se extendió a numerosos cuerpos del Ejército de toda la Península. El objetivo de los militares sublevados era dar un golpe de Estado que durara únicamente tres o cuatro días, pero su triunfo solo parcial en la Península fue el detonante que provocó el estallido de la Guerra Civil y de todo lo que vino a continuación hasta el final de la contienda, el 1 de abril de 1939. Durante estos tres años, tanto en el campo de batalla como en la indefensa retaguardia, la violencia fue la gran protagonista.

The Spanish Civil War (1936-1939)

On 17 July 1936, against a background of serious social unrest and notable political radicalisation, the military stationed in the Spanish Protectorate in Morocco revolted against the legitimate Second Republic government. The following day, speaking on the radio from Tenerife, General Francisco Franco proclaimed a state of war, thereby spreading the rebellion to many other sectors of the army on the Spanish mainland. The military insurgents envisaged a coup d'état lasting for three or four days, but the revolt only met with partial success on the mainland. This triggered off the Spanish Civil War and all the following tragic events which ensued. The war ended on 1 April 1939, and during those three years violence raged both on the battlefield and in the defenceless non-combat zones.

La Guerre Civile (1936-1939)

Le 17 juillet 1936, dans un contexte de grave crispation sociale et de radicalisation politique accusée, les troupes coloniales du Maroc se révoltent contre le gouvernement légitime de la République. Sur les ondes, le lendemain 18 juillet, le général Francisco Franco proclame l'état de guerre depuis l'île de Tenerife, et la rébellion s'étend à de nombreux corps d'armée dans tous le pays. L'objectif des militaires insurgés est de faire durer le coup d'état trois ou quatre jours, mais le succès partiel rencontré par l'insurrection dans la Péninsule sera le détonateur qui déclencherà la Guerre Civile et tout ce qui s'en suivra, jusqu'à la fin du conflit, le 1er avril 1939. Durant ces trois années, aussi bien sur le front qu'à l'arrière sans défense, la violence sera le principal protagoniste.

- 1.** Creuer franquista Canarias, responsable del primer bombardeig (per mar) a les comarques gironines.
Crucero franquista Canarias, responsable del primer bombardeo (por mar) en las comarcas gerundenses.
Franco's cruiser Canarias, from which the first (naval) bomb attack was launched against Girona province.
Croiseur franquiste Canarias, responsable du premier bombardement (par mer) sur la région de Gérone.
(BIBRETA / EIMÀIDA / FROM / TREE: <http://iurl.kfrcies.wordpress.com/> 2007/03/28/crucero-c-21-canarias/)
- 2.** Nens fent la salutació feixista.
Niños haciendo el saludo fascista.
Children giving the fascist salute.
Enfants faisant le salut fasciste.
(PROCEDENCIA / SOURCE / SOURCE: Agencia EFE)
- 3.** Estralls causats per la Guerra Civil a la fàbrica Grober.
Estragos causados por la Guerra Civil en la fábrica Grober.
Civil War damage at Grober factory.
Dégâts causés par la Guerre Civile à l'usine Grober.
(FOTOGRAFIA / FOTOGRAFIA PHOTOGRAPHY / PHOTOGRAPHIE: FOTOS, Semanario Gráfico Nacional Sindicalista, núm. 103)
- 4.** 4 de febrer de 1939. Girona, ocupada per les tropes nacionals.
4 de febrero de 1939. Girona, ocupada por las tropas nacionales.
Girona occupied by Franco's National troops. 4 February 1939.
4 février 1939. Gérone, occupée par les troupes nationales.
(FOTOGRAFIA / FOTOGRAFIA PHOTOGRAPHY / PHOTOGRAPHIE: FOTOS, Semanario Gráfico Nacional Sindicalista, núm. 103)

▼ El general Camilo Alonso Vega, desfilant victorós per l'actual rambla de la Llibertat al capdavant de les tropes franquistes. FOTOGRAFIA: FOTOS, Semanario Gráfico Nacional Sindicalista, núm. 103.

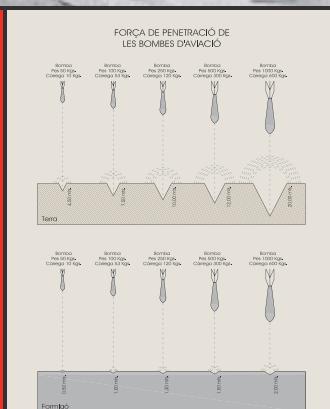

1. Efectes de la guerra, carrer Nou de Girona. *Efectos de la guerra, calle Nou de Girona.*
Effects of the war, carrer Nou de Girona. *Conséquences de la guerre, rue Nou de Gérone.*
FOTOGRAFIA / FOTOGRAFIA / PHOTOGRAPHY / PHOTOGRAPHIE:
FOTOS, Semanario Grafico Nacionalindicalista; núm. 103

2. Cartell propagandístic de la Guerra Civil. *Cartel propagandístico de la Guerra Civil.*
Civil War propaganda poster. *Affiche de propagande de la Guerre Civile.*

3. Els rostres de la guerra. *Los rostros de la guerra.*
Faces of the war. *Les visages de la guerre.*
FOTOGRAFIA / FOTOGRAFIA / PHOTOGRAPHY / PHOTOGRAPHIE:
FOTOS, Semanario Grafico Nacionalindicalista; núm. 103

4. Construcció d'un refugi anti-aeri col·lectiu. *Construcción de un refugio anti-aéreo colectivo.*
Building a collective air-raid shelter. *Construction d'un abri anti-aérien collectif.*
PROCEDENCIA / PROCEDENCIA / SOURCE / SOURCE:
Archi Paternali Atilia Bija

2.

3.

4.

El perquè dels refugis

La Guerra Civil Espanyola (1936-1939) marcà un punt d'inflexió dins la història militar moderna pel fet que va encetar una nova i terrible modalitat bèl·lica: el bombardeig aeri sistemàtic de nuclis de població de la rereguarda, una pràctica que ben aviat passà a denominar-se **guerra total**.

En resposta a aquesta situació, a les ciutats i als pobles de la rereguarda s'articulà la projecció i construcció d'un tipus específic d'arquitectura de guerra: els **refugis anti-aeris**. Es calcula que en el conjunt de Catalunya es van construir més de 2.000 refugis d'aquestes característiques (uns 1.400 només a Barcelona); a Girona, que no va ser pas una excepció, se'n van edificar quatre de nova planta. Malgrat tot, els bombardeigs des de l'aire provocaren vertaderes carnisseries entre la població civil: només a Catalunya es comptaren més de 5.000 víctimes mortals per aquesta causa.

El porqué de los refugios

La Guerra Civil Española (1936-1939) marcó un punto de inflexión dentro de la historia militar moderna por el hecho de que utilizó una nueva y terrible modalidad bélica: el bombardeo sistemático de núcleos de población de la retaguardia, una práctica que muy pronto pasó a denominarse **guerra total**.

Como respuesta a esta situación, las ciudades y los pueblos de la retaguardia se vieron obligados a iniciar la proyección y construcción de un tipo específico de arquitectura de guerra: los **refugios anti-aéreos**. Se calcula que en el conjunto de Cataluña se construyeron más de 2.000 refugios de estas características (unos 1.400 solo en Barcelona); en Girona, que no fue una excepción, se edificaron cuatro de nueva planta. No obstante estos nuevos elementos de protección, los bombardeos desde el aire provocaron auténticas masacres entre la población civil: solo en Cataluña se contaron más de 5.000 víctimas mortales por esta causa.

Why the shelters were built

The Spanish Civil War (1936-1939) marked a watershed in modern military history by introducing a new and terrible form of warfare, i.e. systematic air raids on civilian centres in non-combat zones, later known as **total warfare**.

In response, a specific type of war architecture was planned for villages and towns throughout the non-combat zones: **air-raid shelters**. It is calculated that over 2.000 shelters were built all over Catalonia (of which 1.400 were in Barcelona). Girona was no exception, with four new shelters built in the city. Despite these precautions, the air raids caused widespread slaughter among the civilian population, with over 5.000 mortal casualties in Catalonia alone.

Le pourquoi des abris

La Guerre Civile Espagnole (1936-1939) marque un tournant dans l'histoire militaire moderne en ce qu'elle inaugure une nouvelle et terrible modalité guerrière : le bombardement aérien systématique d'agglomérations à l'arrière du front, une pratique qui sera bien vite baptisée **guerre totale**.

En réponse à cela, dans les villes et les villages des arrières, on s'emploie à projeter et construire un élément spécifique de l'architecture de guerre : l'abri anti-aérien. On calcule que, pour l'ensemble de la Catalogne, plus de 2 000 abris de ce genre ont été construits (quelque 1 400 pour la seule Barcelone) ; à Gérone, qui n'a pas été une exception à cet égard, quatre nouveaux abris ont été creusés. Les bombardements n'en ont pas moins provoqué de véritables boucheries parmi la population civile : rien qu'en Catalogne, plus de 5 000 morts ont été enregistrées à ce titre.

▼ Les cases núm. 64, 66 i 68 del carrer de la Rutlla, completament destruïdes pel bombardeig del 29 de gener de 1939. El 1944 s'acabaren d'enderroc per obrir l'actual carrer de Sant Joan Baptista de la Sala. FOTOGRAFIA: Ajuntament de Girona. CRODI (Josep Trull Cufí).

1.

Bombardieg sobre la zona del carrer del Carme, 1939. Bombardeo sobre la zona de la calle del Carme, 1939. Air raid on Carrer del Carme district, 1939.

Bombardement dans les environs de la rue del Carme, 1939.

CEDEJA / CEDEJA / FROM / CEDEJA / Dari de Girona

FOTOGRAFIA / FOTOGRAFIA / PHOTOGRAPHY / PHOTOGRAPHY / Oficina Estatal del Aeronáutica Militar de Roma

2.

Heinkel He 111 en un bombardeig sobre Catalunya. Un Heinkel He 111 en un bombardeo sobre Cataluña.

A Heinkel He 111 in an air raid over Catalonia.

Heinkel He 111 lors d'un bombardement sur la Catalogne.

PROCEDENCIA / PROCEDENCIA / SOURCE / SOURCE / http://www.elfoto.org

3.

Efectes del bombardeig al carrer de la Rutlla. Efectos del bombardeo en la calle de la Rutlla.

Effects of the air raid on Carrer de la Rutlla.

PROCEDENCIA / PROCEDENCIA / SOURCE / SOURCE / ORA / ORA / Tull Cull

4/5.

La guerra vista pels petits, mostra del treball realitzat pels alumnes del Grup Escolar Carles Marx, 1937.

La guerra vista por los niños, muestra de los trabajos realizados por los alumnos del Grup Escolar Carles Marx, 1937.

The War as Seen by Children. Entry submitted by the pupils of Carles Marx Primary School, 1937.

La guerra vue par les enfants, exposition du travail réalisé par les élèves du Groupe scolaire Carles Marx, 1937.

FOTOGRAFIA / FOTOGRAFIA / PHOTOGRAPHY / PHOTOGRAPHY / MIRA, Jordi S. Canals

Bombardeigs

El 20 d'abril de 1938 i els dies 27, 28 i 29 de gener i 1 de febrer de 1939 la ciutat fou bombardejada per l'aviació feixista amb base a Mallorca — illa en mans dels revoltats des del principi de la Guerra Civil —, que estava formada per avions italians Savoia-Marchetti SM79 Sparver, de l'Aviazione Legionaria, i alemanys Heinkel He 111, de la Legió Còndor.

El trist balanç d'aquests atacs indiscriminats fou 58 morts, més d'un centenar de ferits i uns 120 edificis afectats per les bombes i la metralla.

Bombardeos

El 20 de abril de 1938 y también los días 27, 28 y 29 de enero y 1 de febrero de 1939, la ciudad fue bombardeada por la aviación fascista con base en Mallorca — isla en manos de los sublevados desde el principio de la Guerra Civil —, que estaba integrada por aviones italianos Savoia-Marchetti SM79 Sparviero, de la Aviazione Legionaria, y alemanes Heinkel He-111, de la Legión Còndor.

El triste balance de estos ataques indiscriminados fue de 58 muertos, más de un centenar de heridos y unos 120 edificios afectados por las bombas y la metralla.

The air raids

The city was bombed by the fascist air force stationed in Mallorca, which had fallen into the hands of the insurgents at the start of the Civil War. The raids were carried out on 20 April 1938, and again on 27, 28 and 29 January and 1 February 1939. The air force consisted of Italian Savoia-Marchetti SM79 Sparviero planes from the Aviazione Legionaria, and German Heinkel He 111 planes from the Condor Legion.

The sad toll resulting from the indiscriminate attacks was fifty-eight dead and over one hundred injured. About 120 buildings suffered bomb and shrapnel damage.

Bombardements

Le 20 avril 1938, ainsi que les 27, 28 et 29 janvier et le 1er février 1939, la ville est bombardée par l'aviation fasciste basée à Majorque — île aux mains des insurgés dès le début de la Guerre Civile —, qui se compose d'avions italiens Savoia-Marchetti SM79 Sparviero, de l'Aviazione Legionaria, et allemands Heinkel He 111 de la Légion Condor. Le triste bilan de ces attaques aveugles se monte à 58 morts, plus d'une centaine de blessés et quelque 120 bâtiments touchés par les bombes et la mitraille.

▼ Savoia-Marchetti SM79 sobre la costa de Tarragona. PROCEDENCIA: http://www.finn.it/regia/html/guerra_civile_spagnola.htm

Tipus d'elements de defensa passiva a Girona

A banda dels refugis que s'improvisaren en moltes cases particulars, especialment les situades a la part antiga de la ciutat, la defensa passiva de Girona s'anà perfilant durant els tres anys de guerra amb la construcció de **barricades, trinxeres i refugis antiaeris col·lectius**. Entre aquests darrers cal destacar els refugis de nova planta del Jardí de la Infància, de la plaça del Carril i de les Bernardes (tots tres de tipus cel·lular) i el del Grup Escolar Carles Marx (de tipus trinxera).

La capacitat teòrica total dels elements de defensa passiva gironins era d'aproximadament 6.500 persones.

Tipos de elementos de defensa pasiva en Girona

Aparte de los refugios que se improvisaron en muchas casas particulares, especialmente las situadas en la parte antigua de la ciudad, la defensa pasiva de Girona se fue perfilando durante los tres años de guerra con la construcción de **barricadas, trincheras y refugios antiaéreos colectivos**. Entre estos últimos cabe destacar los refugios de nueva planta del Jardí de la Infància, de la plaza del Carril y de las Bernardes (los tres de tipo celular) y el del Grupo Escolar Carles Marx (de tipo trinchera).

La capacidad teòrica total de los elementos de defensa pasiva gerundenses era de aproximadamente 6.500 personas.

Types of passive defence elements in Girona

Apart from improvised shelters in many private houses, especially in the old part of the city, passive defence in Girona during the three war years consisted of building **barricades, trenches and collective air-raid shelters**. Noteworthy among the latter were the new cellular-type shelters built at Jardí de la Infància, plaça del Carril and Les Bernardes, and the trench-type shelter at Carles Marx Primary School.

The passive defence structures in Girona could supposedly provide shelter for about 6.500 persons.

Types d'éléments de défense passive à Gérone

À part les abris improvisés dans de nombreuses maisons particulières, notamment celles des vieux quartiers de la ville, la défense passive de Gérone se matérialise durant les trois années de guerre par la construction de **barricades, des tranchées et d'abris antiaériens collectifs**. Parmi ces derniers, signalons les abris neufs du Jardí de la Infància, de la place del Carril et des Bernardes (tous trois de type cellulaire) et celui du Groupe scolaire Carles Marx (de type tranchée).

La capacité théorique totale des éléments de défense passive de Gérone était d'environ 6 500 personnes.

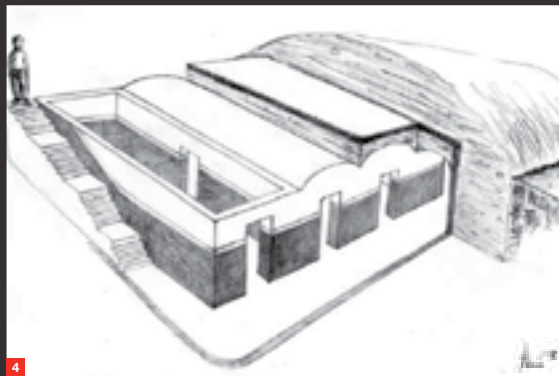
1

2

3

4

1. Refugi improvisat en una casa particular.

Refugio improvisado en una casa particular.
Improvised shelter in a private house.

Abrí improvisé dans une maison particulière.
(DIBUJ / DIBUJO / DRAWING / DESSIN: Manel Baulida)

2. Barricada sota les voltes.

Barricada bajo los soportales.
Barricade under the arches.

Barricade sous les arcades.
(DIBUJ / DIBUJO / DRAWING / DESSIN: Núria Vancells)

3. Esbós d'una trinxera.

Boceto de una trinchera.
Sketch of a trench.

Esquisse d'une tranchée.
(DIBUJ / DIBUJO / DRAWING / DESSIN: Manel Baulida)

4. Esquema d'un refugi antiaeri col·lectiu cel·lular.

Esquema de un refugio antiaéreo colectivo celular.
Diagram of a collective cellular air-raid shelter.

Schéma d'un abri antiaérien collectif cellulaire.
(DIBUJ / DIBUJO / DRAWING / DESSIN: Núria Vancells)

▼ Detall del Projecte de dispersió escolar i de refugis trinxeres original del Grup Escolar Carles Marx, realitzat per l'arquitecte gironí Josep Claret. PROCEDÈNCIA: AHCOAC Girona. Fons Ignasi Bosch.

Fotografia aèria, 1938
Fotografia aèria, 1938
Aerial photograph, 1938
Photographie aérienne, 1938

Refugis / Refugios / Shelters / Abris
Trinxeres / Trinxeras / Trenches /
Tranchées
Barricades / Barricadas /
Barricades / Barricades

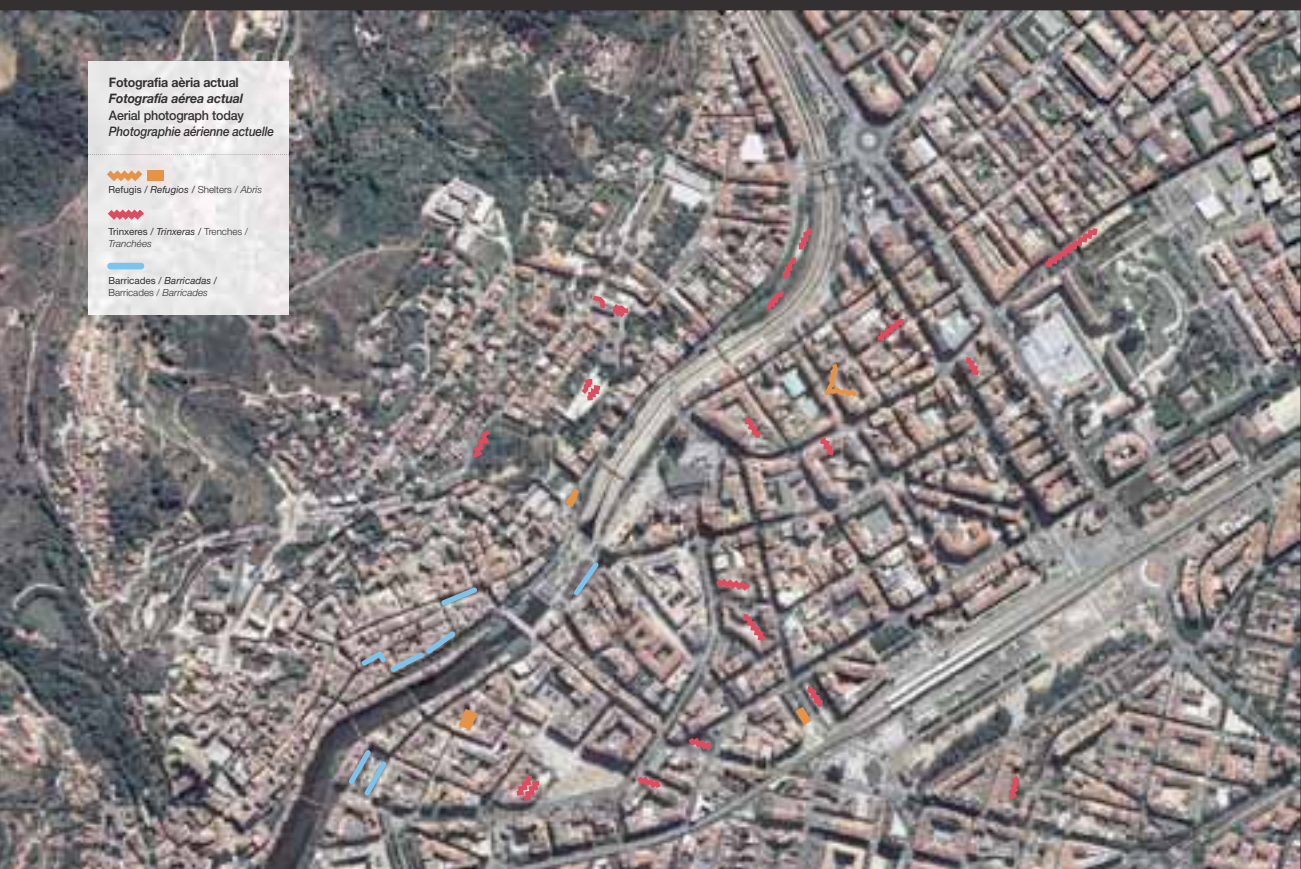

▲ PROCEDÈNCIA / PROCEDENCIA / SOURCE: Ufficio Storico dell'Aeronautica Militare di Roma.

▼ PROCEDÈNCIA / PROCEDENCIA / SOURCE: UMAT.

Fotografia aèria actual
Fotografia aèria actual
Aerial photograph today
Photographie aérienne actuelle

Refugis / Refugios / Shelters / Abris
Trinxeres / Trinxeras / Trenches /
Tranchées
Barricades / Barricadas /
Barricades / Barricades

Barricades, trinxeres i refugis antiaeris construïts a Girona

Situació dels elements de defensa passiva construïts durant la Guerra Civil.

Barricadas, trincheras y refugios antiaéreos construidos en Girona

Situación de los elementos de defensa pasiva contruidos durante la Guerra Civil.

Barricades, trenches and air-raid shelters built in Girona

Situation of passive defence elements built during the Civil War.

Barricades, tranchées et abris antiaériens construits à Gérone

Emplacement des éléments de défense passive construits durant la Guerre Civile.

2

1. L'Autonomista, 21 de gener de 1937.
L'Autonomista, 21 de enero de 1937.
L'Autonomista, 21 January 1937.
Autonomista, 21 janvier 1937.
2. Segells sobre consumicions i begudes despatxades en hotels, restaurants, cafés, bars i fondes, amb la finalitat de recaptar diners per la construcció de refugis antiaeris.
Sellos sobre consumiciones y bebidas despachadas en hoteles, restaurantes, cafés, bares y fondas, con la finalidad de recaudar dinero para la construcción de refugios antiaéreos.
Stamps on meals and drinks served in hotels, boarding houses, restaurants, bars and cafés to collect money for building air-raid shelters.
Timbres fiscaux sur consommations et boissons servies dans les hôtels, les restaurants, les cafés, les bars et les auberges, afin de lever des fonds pour la construction d'abris antiaériens.

Junta de defensa passiva de Girona

A partir del mes de desembre de 1936, la Conselleria Municipal de Defensa i una Junta de Defensa Passiva provisional, supervisada per la mateixa Conselleria, publicaren diversos bans amb tot un seguit d'instruccions i disposicions per tal de donar a conèixer a la població què calia fer en cas de bombardeig aeri. La Junta de Defensa Passiva de Girona es constituí de manera oficial al novembre de 1937 i, immediatament, es projectaren diversos refugis antiaeris col·lectius que es començaren a construir i habilitar a partir del primer terç de 1938. L'actuació va ser possible gràcies a l'ajut de mig milió de pessetes (3.000 €) aportat per la Generalitat a través de la Junta de Defensa Passiva de Catalunya i al Pressupost Extraordinari de 750.000 pessetes (4.500 €) que el consistori preveia ingressar a través d'arbitris especials (taxes fixes sobre indústries, impostos sobre sous i segells sobre consumicions).

La Junta de Defensa Pasiva de Girona

A partir del mes de diciembre de 1936, la Consejería Municipal de Defensa y una Junta de Defensa Pasiva provisional, supervisada por la propia Consejería, publicaron diversos bandos con toda una serie de instrucciones y disposiciones para dar a conocer a la población lo que había que hacer en caso de bombardeo aéreo. La Junta de Defensa Pasiva de Girona se constituyó de manera oficial en noviembre de 1937 e, inmediatamente, se proyectaron diversos refugios antiaéreos colectivos que comenzaron a construirse y habilitarse a partir del primer tercio de 1938. Para ello se contó con la ayuda de medio millón de pesetas (3.000 €) aportado por la Generalitat a través de la Junta de Defensa Pasiva de Cataluña, y con un Presupuesto Extraordinario de 750.000 pesetas (4.500 €) que el consistorio preveía ingresar a través de arbitrios especiales (tasas fijas sobre industrias, impuestos sobre sueldos y sellos sobre consumiciones).

Girona Passive Defence Board

From December 1936, the Municipal Department of Defence and the provisional Passive Defence Board under its supervision published several edicts containing instructions and regulations informing the population how to proceed in the event of an air raid. Girona Passive Defence Board was made official in November 1937, and immediately set about designing collective air-raid shelters which were built and fitted out from the first months of 1938 onwards. For this purpose, the Board was granted 500.000 pesetas (€ 3.000) from the Government of Catalonia through the Catalan Passive Defence Board, and an exceptional budget of 750.000 pesetas (€ 4.500) which the City Council intended raising through special levies (fixed taxes on industries, wage taxes, and a stamp tax on drinks).

Comité de défense passive de Gérone

À partir du mois de décembre 1936, le Conseil municipal de défense et un Comité de défense passive provisoire placé sous la supervision de celui-ci publient plusieurs bans contenant toutes sortes d'instructions et de dispositions pour informer la population de ce qu'il convient de faire en cas de bombardement aérien. Le Comité de défense passive de Gérone est constitué officiellement en novembre 1937 et, immédiatement, plusieurs abris collectifs sont projetés et mis en chantier ou aménagés à compter du premier tiers de 1938. L'opération se fera grâce à un apport d'un demi million de pesetas (3 000) consenti par la Généralité par le biais du Comité de défense passive de Catalogne, ainsi qu'à un budget extraordinaire de 750 000 pesetas (4 500) que la municipalité tentera de rassembler moyennant des impôts spéciaux (taxes fixes sur les industries, impôts sur salaires et timbres sur consommations).

▼ Soldats nacionals baixant les escales de Sant Martí Sacosta. FOTOGRAFIA: Albert-Louis Deschamps, Centro Documental de la Memoria Histórica.

Refugi del Jardí de la Infància

Construït el 1938, aquest refugi de nova planta, de tipus cel·lular i forma vagament ovalada, ocupa sota terra quasi el mateix espai físic que el jardí de la superfície. Projectat pel llavors arquitecte municipal Ricard Giralt Casadesús, en total suma 584,67 m² construïts, 357,86 m² dels quals eren útils (passadís i escales inclosos) i permetien donar protecció a més de 600 persones. Per conferir-li més seguretat en cas d'un impacte directe, tota la superfície exterior es cobrí amb un túmul de terra de forma vagament piramidal d'uns dos metres d'alçada.

Refugio del Jardí de la Infancia

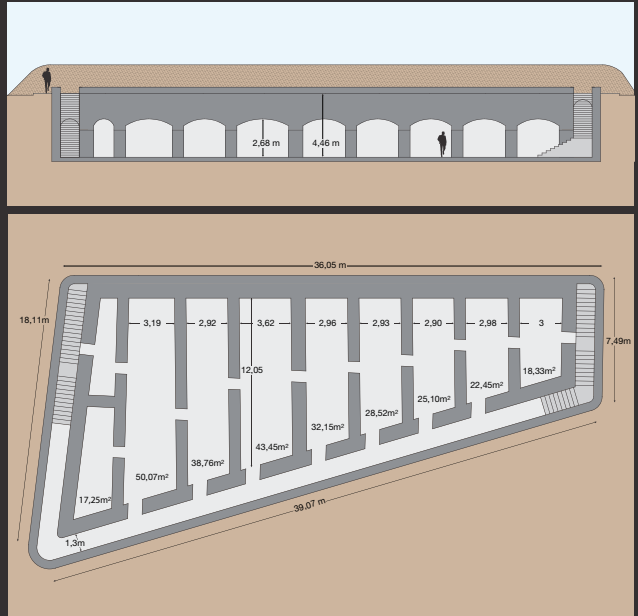
Construido en el año 1938, este refugio de nueva planta, de tipo celular y forma ligeramente ovalada, ocupa bajo tierra casi el mismo espacio físico que el jardín de la superficie. Proyectado por el entonces arquitecto municipal Ricard Giralt Casadesús, en total suma 584,67 m² construidos, 357,86 m² de los cuales eran útiles (pasillo y escaleras incluidos), y permitía dar protección a más de 600 personas. Para conferirle más seguridad en caso de un impacto directo, toda la superficie exterior se cubrió con un túmulo de tierra de forma vagamente piramidal de unos dos metros de altura.

Jardí de la Infància shelter

A new oval-shaped cellular shelter was designed by municipal architect Ricard Giralt Casadesús and built in 1938, with a total underground area of 584,67m² that was nearly as big as the gardens above it. The 357,86m² of useable space (including corridor and steps) could provide protection for over 600 persons. For additional safety in the event of a direct bomb impact, the entire outside surface area was covered with a pyramid-shaped earth mound of about 2 metres high.

Abri du Jardí de la Infància

Bâti en 1938, cet abri neuf de type cellulaire et de forme ovoïde occupe en sous-sol la presque totalité de l'espace du jardin qui le surmonte. Il totalise 584,67 m² construits, dont 357,86 m² utiles (couloirs et escaliers compris) et pouvait abriter plus de 600 personnes. Pour davantage de sécurité en cas d'impact, toute sa surface extérieure avait été couverte par un tumulus de terre de quelque deux mètres de haut à la forme vaguement pyramidale.

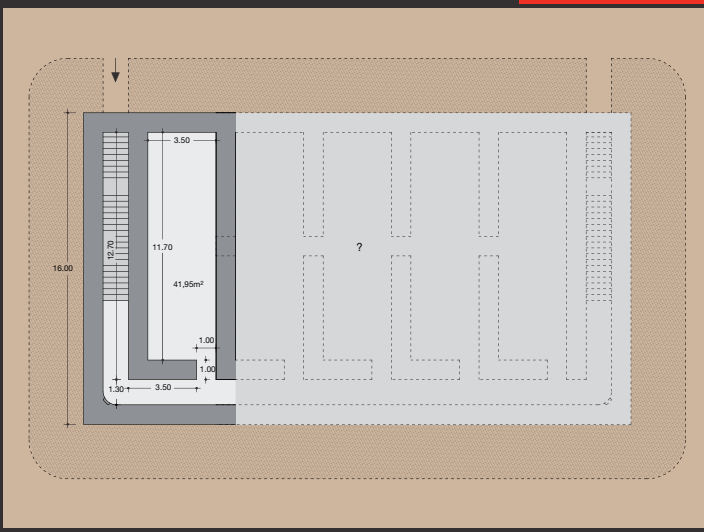

1/2.
Interior del refugi / Interior del refugio / Interior of air-raid shelter / Intérieur de l'abri.
(FOTOGRAFIES / FOTOGRAFÍAS / PHOTOGRAPHS / PHOTOGRAPHIES : Jordi S. Carrera)

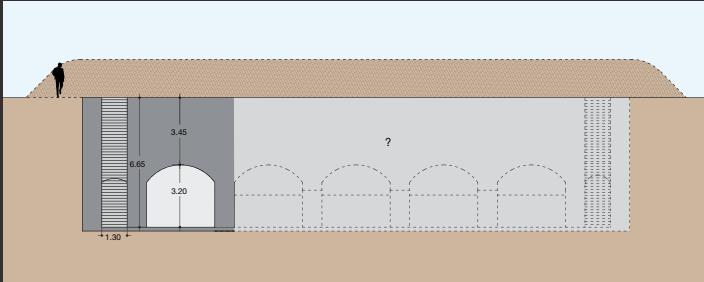
▼ El Jardí de la Infància a finals dels anys vint del s.XX amb la ja seva típica forma vagament ovalada. FOTOGRAFIA: Ajuntament de Girona. CRDI (Fototipia Thomas, ed.).

Interior del refugi / Interior del refugio / Interior of air-raid shelter /
Intérieur de l'abri. FOTOGRAFIES / FOTOGRAFÍAS / PHOTOGRAPHS: Jaume Prat

Refugi de les Bernardes

De forma rectangular i de tipus cel·lular, aquest refugi, el més gran de Girona, també projectat per l'arquitecte Ricard Giral, es construí l'any 1938 al solar que havia deixat lliure l'enderroc, el 1936, del conjunt religiós (monestir i església) de les Bernardes, situat entre els actuals carrers de les Hortes i de Santa Clara. Arquitectònicament molt semblant al refugi del Jardí de la Infància, tenia una capacitat teòrica de fins a 750 persones. Actualment està colgat per la terra del seu propi túmul de protecció, amb la qual les tropes nacionals el cegaren l'any 1939.

Refugio de las Bernardes

De forma rectangular y de tipo celular, este refugio tenía capacidad para 750 personas y era el más grande de la ciudad de Girona, también proyectado por el arquitecto Ricard Giral, fue construido en el año 1938 en el solar que quedó tras la demolición, en 1936, del conjunto religioso (monasterio e iglesia) de las Bernardes, situado entre las actuales calles de Les Hortes y de Santa Clara. Arquitectónicamente muy similar al refugio del Jardí de la Infància, actualmente está sepultado por la tierra de su propio túmulo de protección, con la que las tropas nacionales lo cegaron en 1939.

Les Bernardes shelter

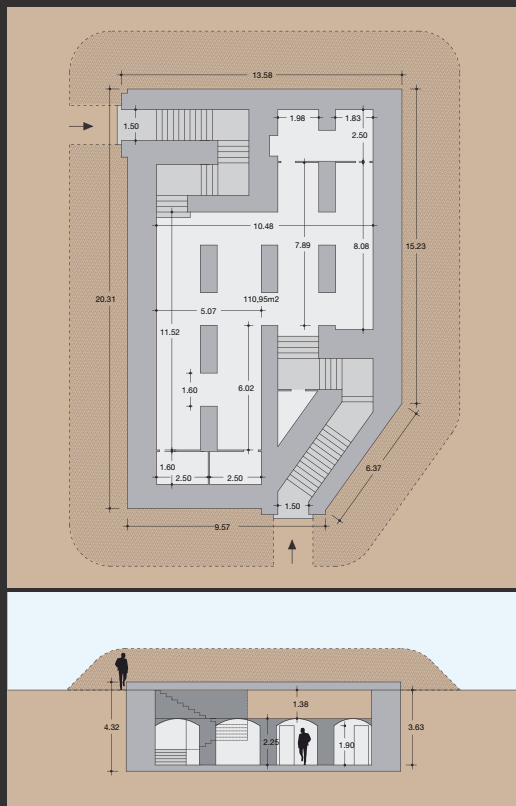
This rectangular, cellular shelter was the largest in Girona. Also designed by Ricard Giral Casadesús, it was built in 1938 on the land remaining after the 1936 demolition of Les Bernardes church and monastery, located between Les Hortes and Santa Clara streets. It was similar in design to the Jardí de la Infància shelter and could supposedly hold up to 750 persons. Today the shelter is buried under its own earth mound, with which it was sealed off by Franco's National troops in 1939.

Abri des Bernardes

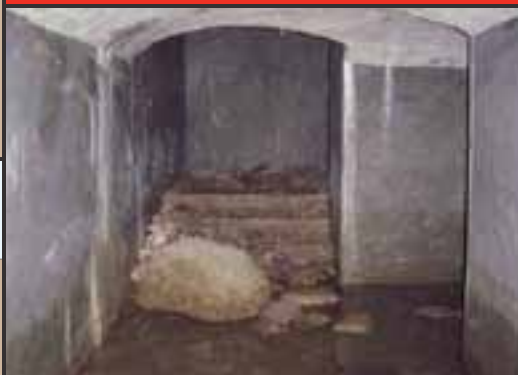
De forme rectangulaire et de type cellulaire, cet abri, le plus vaste de Gérone, a été bâti en 1938 sur l'emplacement libéré par la démolition, en 1936, de l'ensemble religieux (monastère et église) des Bernardes, situé entre les rues actuelles des Hortes et de Santa Clara. Très semblable à celui du Jardí de la Infància du point de vue architectural, il avait une capacité théorique maximale de 750 personnes. Il est actuellement comblé par la terre de son propre tumulus de protection, avec laquelle les troupes nationales le condamnèrent en 1939.

▼ El solar de les Bernardes tot just acabada la guerra, amb el refugi antiaeri a l'esquerra de la imatge. FOTOGRAFIA: Albert-Louis Deschamps, Centro Documental de la Memòria Històrica.

Interior del refugi / Interior del refugio / Interior of air-raid shelter / Intérieur de l'abri. FOTOGRAFIES / FOTOGRAFÍAS / PHOTOGRAPHS. Jordi Perisot

Refugi de la plaça del Carril

Edificat durant la segona meitat de 1938 i situat sota la zona de jocs infantils de l'actual plaça del Poeta Marquina, aquest refugi antiaeri de tipus cel·lular, petit (263,06 m² de superfície construïda) però potent, fou projectat per l'arquitecte gironí Josep Claret i Rovira. De forma rectangular i amb un interior de tipus «laberíntic», sense cap passadís, incorporava un túmul de protecció a la superfície, coronat al seu torn per una multitud de trossos de la via del tren a fi d'augmentar-ne la protecció. Amb 150,09 m² de superfície útil, tenia capacitat per a més de 250 persones. Malgrat el relatiu bon estat de conservació en què es troba, mai no ha estat obert al públic.

Refugio de la plaza del Carril

Refugio antiaéreo de tipo celular situado bajo la zona de juegos infantiles de la actual plaza del Poeta Marquina y construido en la segunda mitad de 1938. De tamaño pequeño (263,06 m² de superficie construida) pero resistente, fue proyectado por el arquitecto gerundense Josep Claret Rovira con forma rectangular y con un interior de tipo «laberíntico», sin ningún pasillo. El refugio de 150,09 m² de superficie útil y con capacidad para más de 250 personas, contaba con un túmulo de protección en la superficie, rematado a su vez por una multitud de fragmentos de la vía del tren a fin de aumentar la protección. A pesar del relativo buen estado de conservación en que se encuentra, nunca ha sido abierto al público.

Plaça del Carril shelter

This cellular air-raid shelter situated under the playground of today's Plaça del Poeta Marquina is a small, sturdy construction of 263,06m² designed by Girona architect Josep Claret Rovira and built in the second half of 1938. The shape is rectangular with a «labyrinthine» interior without a corridor, and the protective earth mound on top was further covered with numerous sections of railway tracks. The 150,09m² of usable space could hold over 250 persons. The shelter has never been opened to the public, despite its relatively good state of conservation.

Abri de la place del Carril

Creusé durant la seconde moitié de 1938 sous l'aire de jeux pour enfants de l'actuelle place del Poeta Marquina, cet abri antiaérien de type cellulaire, de petites dimensions (263,06 m² de surface construite) mais extrêmement robuste, avait été projeté par l'architecte de Gérone Josep Claret Rovira. De forme rectangulaire, avec un intérieur de type «labyrinthe», sans aucun couloir, il comprenait une butte protectrice en surface, couronnée à son tour par une multitude de traverses de voie ferrée entrecroisées afin d'en accroître la protection. Avec 150,09 m² de surface utile, il pouvait accueillir plus de 250 personnes. En dépit de l'assez bon état de conservation dans lequel il se trouve, il n'a jamais été ouvert au public.

▼ La plaça del Carril l'any 1941, un cop urbanitzada de nou. FOTOGRAFIA: Ajuntament de Girona. CRDI (Ferran Fornós).

